

שהיה בידי היהודים מחזור של מחזות מקראיים, ערוכים על-פי הסגנון הדראמטי של הזמן, והפריסקו של משפט שלמה הוא בבואה של אחד מהם. היוצא לנו מדברינו: (א) הנימוקים הבאים להוכיח שהפריסקו הוא ציור-גזומה אלכסנדרוני, אין להם עמידה לאור הידיעות שבידנו עכשיו, שלא היה תרגום השבעים מפורסם בקרב עובדי-האלילים, ואף סגנון הציור ההזניי לא היה סגולת-ייחוד של אלכסנדריה לבדה; (ב) העדות הספרותית דומה יש בה רמו לכך, שמעשה משפט שלמה יהודי הוא מעיקרו, והוא הנוסח היחיד הידוע לנו שיש בו קרבה מפורשת אל הפריסקו הפומפיאי; (ג) העדות הארכיאולוגית מורה על מציאותו של יישוב יהודי בפומפיאה. אף ידוע, שאמנות הדראמה חביבה היתה על היהודים, והם היו נוהגים לסגל את הסגנונות הספרותיים שבמקומותיהם לצורך המחזתם של סיפורי המקרא. אמור מעתה, הפריסקו הפומפיאי כנראה בבואה של מחזה הוא, שעניינו משפט שלמה.

אָצֵל (זכריה י"ד, ה') — ג'בל אבן תור

מאת

ח. ז. הירשברג

ההצעה לראות בשם ואדי יאצול (1720.1298) זכר לאָצֵל, או לזהות את אָצֵל עם יאצול¹, מקורה בדמיון שבין שתי המלים, הנתמך גם על-ידי גירסת השבעים $\alpha\sigma\sigma\lambda$ ². אף-על-פי שבירי הדבר כי לא נתכוון הנביא בדבריו לואדי, לגיא, שאליו יגיע גי' הרים, לא ניסו מציעי הזיהוי הנ"ל, עד כמה שידוע לי, לאתר את המקום באופן שיהא נאה לדבריו של זכריה. והרי חזקה עליו על הנביא, שהכיר יפה את אָצֵל מתוך הסתכלות, ובוודאי ידוע

1 עיין קלרמון-גאג, *Archaeological Researches in Palestine*, א', עמ' 420, מ. אבל, RB, 1936, עמ' 392—400; ג. דאלמאן, *Jerusalem und sein Gelände* עמ' 151, 162; אנציקלופדיה מקראית, ערך אצל. הכתיב יאצול בצד"י ולא בסמ"ך מתקיים מתעודה עות'מאנית מראשית המאה הט"ז; עיין ח. ז. הירשברג, ארץ-ישראל ב' (ספר ליה), עמ' 197, טור א' ושם גם תרשים קטן של הסביבה.

2 גירסאות אחרות: $\alpha\sigma\sigma\delta$; $\alpha\sigma\sigma\eta\lambda$; עיין במהדורת א. ראלפס של תרגום השבעים.

היה המקום גם לבני דורו³. כנראה נתפרסם המקום בימי רעש עזויה⁴, והנביא השתמש בסממני המאורע המפורסם לחזון קץ הימים, שגולל לפנינו.

מתרגמים אנו את חזונו של הנביא ללשון פשוטה, זה תוכנו:

הרהזיתים ייבקע בכיוון מזרח—מערב; העתקת שני גושי ההר ממקומם תגרום סתימת גיא-הָרִי⁵ והתהוות גיא גדולה, שתגיע עד אל אָצֶל, אשר אליו ינוסו הנסים. כאן מפסיק הנביא את תיאור מאורעות הטבע, כדי לספר על הופעת ה', אבל מיד הוא ממשיך: ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה (פסוק ח). ההגיון מחייב, שיש קשר סיבתי בין התבקעות הר הזיתים וסתימת גיא-הָרִי, ובין המנוסה אל אָצֶל והתופעה של מקור מים, שיצא מירושלים. ואם-כן, היכן נבקש את אָצֶל?

מאחר שאין להניח שהגיא החדש יחצה את ירושלים, שלפי דברי הנביא תשב לבטח לאחר המאורעות (פסוק יא), אין לפנינו אלא שלוש אפשרויות: א. הגיא יתהווה ממזרח לירושלים; ובאמת מבקש דאלמאן את אָצֶל בחרבת אָבְקוֹעֵטָאן (או אָבְקוֹעֵצָאן)⁶. אבל אם נקבל השערה זו, יינתק הקשר בין מאורע זה לבין הופעת המעיין החדש בירושלים, שמימו יזרמו קדמה וימה. ב. קשה להעלות על הדעת, שהגיא יתהווה מצפון לעיר, לפי שאין בסמוך לירושלים מצפון לה גיאיות ומעינות, שיקרבו לדמיונו של השומע את תיאור המאורע שיתרחש, שבעקבותיו יצאו המים. ג. כנגד זה נאה תיאורו של זכריה למצב בדרומה של העיר, על שלושת העמקים: גיא בן-הנום באמצע, נחל-קדרון ממזרח, ועמק-רפאים ממערב. גיא בן-הנום וסביבות נחל-קדרון הלא הם הזירה, שעתידיים להתרחש שם, לפי המסורת שבכתב ושבעל-פה, מאורעות עת הקץ! כאן גם מקום המעינות המפורסמים. מעיין השלוח ועיין רוגל. והנה פרשת המים בין ים-המלח לים-התיכון, המפרידה גם בין גיא

3 לא מובנת תמיהתו של ו. נובאק, לשם מה נזכר המקום, שאליו ינוסו — עיין בפירונו

לס' זכריה, הוצאת גטינגן, 1922.

4 וכן מספר יוסיפוס, קדמוניות ט', י', ד', שמכוח רעש זה הועתק אחד ההרים וכיסה

את גנות המלך שבנחל-קדרון.

5 וְנִסְתָּם, כגירסת השבעים והחרגום (וְנִסְתָּתִים וְנִסְתָּם); ועיין מיטשל (Mitchell)

לפסוק זה ב-ICC.

6 כנ"ל (הערה 1) עמ' 51, 259; עיין גם *Twelve Prophets*, בהוצאת Soncino

Press, 1948, בדברי א. קשדן לפסוק.

בן-הנום לעמק-רפאים עוברת על פני ג'בל (דִיר) אבו תור ובריחוק לא מרובה מאל-ראס (הנשקף על ואדי יאצול). ג'בל (דִיר) אבו תור הוא הגוש הבולט בדרומה של ירושלים, הנשקף על העיר התחתונה (עיר-דוד), בית-המקדש והעיר העליונה, היא הר-ציון של ימינו. כאן האַצֵל, שאליו ינוסו הנסים מפני האויב, שייכנס אל חוץ ירושלים (פסוק ב'), ומפני רעידת האדמה, שתבקיע את הר-הזיתים. ירושלים תילכד, הר-הזיתים ייבקע, אבל אַצֵל יישאר לפליטה! למרגלותיו, מצפון לו, יתהווה שקע, גיא גדולה, שיחבר את גיא בן-הנום ועמק-רפאים. נראה, שאז ייסתמו גם מעין השלוח ועין רוגל, שהרי אם אפשר לבני-אדם לסתום את מי הגיחון (דה"ב ל"ב, ד', ל'), על אחת כמה, שיוכל דבר כזה לבוא מכוחם של זעזועים טקטוניים⁷. אבל במקום מעיינות אלה יצאו מים, שיזרמו דרך נחל קדרון או דרך ואדי קדום לים הקדמון ודרך עמק-רפאים לים האחרון.

ולעניין מוצאו של השם אצל. אין צורך להניח, שיש בו קשר כלשהו אל אחת המשפחות⁸. אצל הוא ההר העיקרי, הגוש, *אצל*, שלא יזוז ממקומו ולא יודעזעזע ביום הדין. הגרסות של השבעים *ασαηλ, ιασολ*, יש בהן ידים להשערה, שראו בשם זה רמז לאַצֵל או ליצילא—חיבור (פרק-היד)— כלומר מקום החיבור של גיא בן-הנום ועמק-רפאים. אבל נראה שאין זה אלא מדרש, השם אַצֵל וכן מדרש עממי הוא הגוזר את שמו של ואדי יאצול מן הַצֵל — יאצול — חלק מהמחרשה, המחובר בבית-האחיזה, בגלל צורתו של הואדי, שהיא דמוית צול⁹.

7) עיין דעת מיטשֵל לפסוק ב-ICC.

8) עיין באחרונה א"מ לפסוק.

9) עיין דאלמאן, כנ"ל, עמ' 151.